

Недійсність правочинів

лекція

ПЛАН

1. Поняття та види недійсних правочинів.
2. Підстави нікчемності правочинів.
3. Підстави оспорюванності правочинів.
4. Правові наслідки недійсності правочину або окремих його частин.

Недійсні правочини

Недійсні правочини – дії суб'єктів цивільного права, що хоч і спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, але які не створюють цих наслідків через невідповідність вчинених дій вимогам закону.

Види:

1) нікчемний – правочин, недійсність якого встановлена законом. У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається (ч.2 ст.215 ЦК);

2) оспорюваний – правочин, недійсність якого прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом. Такий правочин **може бути визнаний судом недійсним** (ч.3 ст.215 ЦК).

Момент недійсності правочину

Нікчемний правочин або правочин, визнаний судом недійсним, є недійсним з **моменту його вчинення** (ч.1 ст.236 ЦК):

1) правочин, який *підлягає державній реєстрації*, є вчиненим з моменту державної реєстрації (ч.1 ст.210 ЦК);

2) правочин, *укладений під відкладальною або скасувальною умовою*, набуває чинності з моменту настання відповідної умови (ст.212 ЦК);

3) момент набрання чинності правочином може бути *зазначений у самому правочині* шляхом вказівки на певну дату, подію чи закінчення перебігу певного відрізка часу;

4) якщо момент набрання чинності не вказаний у самому правочині чи законі, то припускається, що *права і обов'язки у сторін виникають одразу після вчинення правочину*.

Якщо за недійсним правочином **права та обов'язки передбачалися лише на майбутнє**, можливість настання їх у майбутньому припиняється (ч.1 ст.236 ЦК).

Підстави нікчемності правочинів

1) правочин, *вчинений з порушенням обов'язкової нотаріальної або простої письмової форми, якщо закон прямо передбачає такий наслідок недійсності* правочину;

2) правочин, *вчинений малолітнім за межами його дієздатності*, окрім випадків, коли вчинення правочину було згодом схвалено батьками (усиновлювачами) або одним з них, із ким малолітній проживає, або його опікуном;

3) правочин, *вчинений недієздатним*, окрім випадків, якщо цей правочин буде схвалено опікуном чи буде встановлено, що він вчинений на користь недієздатної фізичної особи;

4) правочин, *вчинений без дозволу органу опіки та піклування, у разі, якщо така згода є обов'язковою*, окрім випадків, якщо судом буде встановлено, що правочин відповідає інтересам фізичної особи, над якою встановлено опіку або піклування;

5) правочин, *що порушує публічний порядок*.

Підстави оспорюваності правочинів

- 1) правочин, *вчинений неповнолітньою особою за межами її дієздатності без згоди батьків* (усиновлювачів), піклувальника, окрім випадків, якщо такий правочин було в подальшому ними схвалено;
- 2) правочин, *вчинений обмежено дієдатною фізичною особою, за межами її дієздатності без згоди піклувальника*, окрім випадків, якщо такий правочин було в подальшому схвалено піклувальником, або буде визнано, що він не суперечить інтересам самого підопічного, членів його сім'ї або осіб, яких він відповідно до закону зобов'язаний утримувати;
- 3) правочин, який дієдатна фізична особа вчинила у момент, коли вона *не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними*;
- 4) правочин, *вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства*;
- 5) правочин, якого *юридична особа не мала права вчиняти*;
- 6) правочин, вчинений внаслідок *помилки*;
- 7) правочин, вчинений під впливом *обману*;
- 8) правочин, вчинений під впливом *насильства*;
- 9) правочин, вчинений внаслідок *зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною*;
- 10) правочин, вчинений під впливом *тяжкої обставини*;
- 11) *фіктивний* правочин;
- 12) *удаваний* правочин.

Правові наслідки недійсності правочину

1) **двостороння реституція** – кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину,

2) в разі **неможливості** такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - **відшкодувати вартість** того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування;

3) якщо другій стороні або третій особі завдано **збитків та моральної шкоди**, вони підлягають **відшкодуванню** винною стороною;

4) **інші** правові наслідки, передбачені законом (наприклад, ч.3 ст.228 ЦК).

Стаття 216. Правові наслідки недійсності правочину

1. Недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування.

2. Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною.

3. Правові наслідки, передбачені частинами першою та другою цієї статті, застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів.

4. Правові наслідки недійсності нікчемного правочину, які встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін.

5. Вимога про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину може бути пред'явлена будь-якою заінтересованою особою.

Суд може застосувати наслідки недійсності нікчемного правочину з власної ініціативи.